

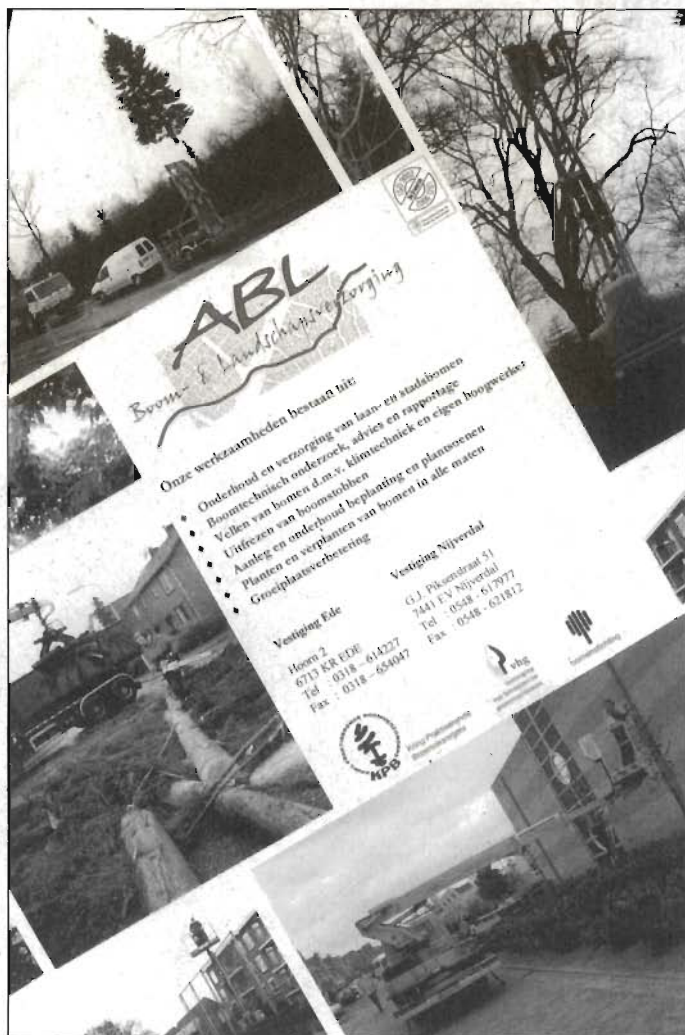
zomer 2003

BOMEN *nieuws*

Kwartaalblad van de Bomenstichting

Mr B.M. Visser & Partners

Juridische Raadgevers
Natuur, Bos en Landschap

Ravenhorsterweg 61, 7103 AR Winterswijk
telefoon: 0543 - 51 85 17 / fax: 53 46 93
e-mail: bmvisser@freeler.nl

Cursuskalender Bomen najaar 2003

Vakcursussen:

- Visuele boomveiligheidscontrole VTA-1
- Boomveiligheid VTA-methodiek VTA-2
- Boombeheer van Aanplant tot Zorgplicht (A tot Z)

Datum:

23 september

7 oktober

nov. / dec.

Cursus A tot Z in 12 modulen

- modulen 1 + 2 4 november

- modulen 3 + 4 11 november

- modulen 5 + 6 18 november

- modulen 7 + 8 25 november

- modulen 9 + 10 2 december

- modulen 11 + 12 9 december

Voor de inhoud van de verschillende modulen bel
voor gratis cursusbrochure of kijk op www.nocb.nl

N.O.C.B.
Boomtechnisch Adviesburo
beëdigd taxateur van bomen

Postbus 168, 6930 AD Westervoort
Tel. 026 - 31 17 550 - Fax 026 - 31 20 538
Bezoek onze internetsite: www.nocb.nl

Half juni

Wat schrijf je als dit artikeltje pas over twee maanden wordt gelezen. Zeker in een periode waarin gebeurtenissen elkaar sneller lijken op te volgen dan je kan bijhouden.

De vogelpest woedt. Miljoenen kippen komen voortijdig aan hun eind. Sinds de varkenspest en MKZ crisis heeft dit land naar mijn gevoel niets geleerd op dit gebied. Alle grootschalige en veel voorkomende dierhouderijen zijn nu in een tijdsbestek van enkele jaren aan bod geweest.

Monoculturen zijn levensgevaarlijk weten we al heel lang, maar die kennis schijnt in deze sector niet door te willen dringen. Nu de viskwekerijen nog? Moderne, metalen vogels verspreiden SARS in een razend tempo over de aardbol, maar het blijft voorsnog gissen naar de bron. Ik herinner mij een film over een dergelijk thema met Dustin Hoffman in de hoofdrol. Fictie wordt nu werkelijkheid.

Gisteren trokken Amerikanen en Irakezen eendrachtig het standbeeld van Saddam Hussein van zijn sokkel en kwam er een officieus eind aan zijn bewind. Het was ook de dag dat Balkenende en Bos elkaar diep in de ogen keken en zich hebben afgevraagd of ze wel samen het land kunnen besturen. Ik hoop dat die koppige mannen zich werkelijk realiseren wat er op het spel staat en dat is beslist niet alleen hun eigen gelijk. Vandaag is de formatie afgebroken. Kunt u het zich nog herinneren?

Nu is het half juni en hoe staan de zaken ervoor? Over het voorgaande kan ik geen zinnig woord zeggen. Van wat minder belang maar wel relevant voor dit tijdschrift is de zekerheid dat de pittige nachtvorsten in april nogal wat bloesem en jong blad hebben doen bevriezen. Geleidelijk hebben de bomen en struiken zich daarvan hersteld. De bloei van de meeste bomen is voorbij, maar de linde moet nog. Ze staat volop in knop en eerste exemplaren gonzen al van de insecten die het op de nectarvloed hebben voorzien. We besteden uitvoerig aandacht aan deze zomerboom.

Ook is het weer de tijd van zwoele zomeravonden en van vlinders: nachtvlinders in dit verband. Je ziet ze over het algemeen pas als ze door een lichtbron zijn gevangen. Je hoopt dat ze weer snel weg kunnen komen. Het aardige is dat vooral bomen een belangrijke rol spelen in de levenscyclus van deze insecten. Samen met de Vlinderstichting nemen we een kijkje in de nacht.

Verder besteden we aandacht aan een onderwerp dat bij de meesten vooral jeugdherinneringen oproept, bij mij tenminste wel: boomhutten. Maar nu in de meest extreme vorm. Of je dit onderwerp moet propageren laat ik in het midden. Lees eerst het artikel van Aart de Veer!

Frank Moens

In dit nummer ...

6

Bomenstichting adviseert in Zaanse bomenwijk

In toenemende mate krijgt de Bomenstichting vragen om advies over boombeheer of -behoud. De afspraak met de boomverzorgingsvakwereld is dat we ons beperken tot het geven van een tweede mening, tenzij het gaat om bomen die zijn opgenomen in het Landelijk register van Monumentale Bomen in Nederland. Edwin Koot was betrokken bij het advies over het behoud van bomen in de renovatie van een oude arbeiderswijk.

8

Bomen zijn het visitekaartje van de gemeente

Gelukkig bestaan ze nog. Gemeente-ambtenaren die zich met hart en ziel inzetten voor het instandhouden en verbeteren van het lokale bomenbestand. Florentine van Eeghen ging op bezoek bij Frank van den Brink. Hij is al ruim twee decennia nauw betrokken bij het beheer van de naar schatting 80.000 Utrechtse gemeentebomen.

20

Beste Boomidee 2003

In navolging van voorgaande jaren opnieuw de prijsvraag voor gemeentelijke plannen die de bescherming of verbetering van het beheer van bomen ten goede komen. San van der Molen beschrijft de criteria.

en verder ...

Bomen vooral voor vlinders in de nacht 4

Column: Goed nieuws 7

Wonen 10

Linden, oerhollandse bomen 12

Kort nieuws 19

Boeken 22

Broekriem aanhalen? 23

Agenda 23

Colofon 23

Rijp & Groen 24

Op de omslag: De Oisterwijkse dorpslinde.
foto: Bert Maes

Bomen
stichting

Bomen vooral vo

Jippe van der Meulen, Kars Veling
& Frank Moens

In bossen in Nederland kom je maar weinig dagvlinders tegen. Het is er vaak koel en donker en dagvlinders zijn warmteminnend. Toch zijn er soorten die afhankelijk zijn van bomen. Veel onopvallender, maar veel groter in soortenaantal zijn de nachtvlinders. Deze zijn veel meer aan bossen en bomen gebonden.

De dagvlinders die in bossen voorkomen zijn in drie categorieën te verdelen: echte bosvlinders die strikt aan bos gebonden zijn, bosrand- en struweelvlinders, en vlinders waarbij het bos een belangrijk element vormt van hun leefomgeving.

boven:
Wilgenhoutrups

onder:
Spinsel met rupsen
van de stippelmot.

geheel onder:
Eikenprocessie-
rupsen

foto: Frans Hodzelmans

foto: Vlinderstichting

De warmteminnende dagvlinders mijden gesloten, schaduwtuimende bossen. Ze zijn wel te vinden op de plekken in het bos die door het zonlicht worden bereikt. Echte bosvlinders, zoals de kleine ijsvogelvlinder en de grote weerschijnvlinder zijn zeldzaam in Nederland. Zij komen voor in oude, vochtige loofbossen.

Er zijn wel zeker twintig soorten dagvlinders waarvoor (loof)bomen en struwelen een belangrijk onderdeel uitmaken van hun leefgebied. Het bont zandoogje bijvoorbeeld zoekt de open lichtplekken tussen bomen op om daar een territorium te vestigen. Andere dieren en zeker andere mannetjes worden fanatiek uit die plekkjes verjaagd, terwijl de vrouwtjes er van harte welkom zijn.

De grote weerschijnvlinder heeft als waardplant grauwe wilg of boswilg. De eikenpage en bruine eikenpage leggen eitjes op de zomereik, de plant waarop de rupsen gespecialiseerd zijn. De eikenpage houdt zich vaak op bij het kronendak van grotere eiken en de bruine eikenpage is met name op jonge eikjes in de bosrand te vinden.

Nachtvlinders

Nederland telt meer dan 2200 soorten nachtvlinders. Ze worden verdeeld in twee hoofdgroepen: macro-nachtvlinders en micro-nachtvlinders. Nachtvlinders hebben veel minder behoefte aan warmte dan dagvlinders en zijn daarom niet speciaal aan het zonnige open landschap gebonden. Het aantal bossoorten is in verhouding tot de

dagvlinders veel en veel groter en een groot aantal soorten heeft één of meerdere bomen als waardplant. Eiken en wilgen in het bijzonder herbergen heel veel nachtvlindersoorten. Alleen al van de macro-nachtvlinders zijn er 160 soorten op de eik en meer dan 180 soorten op de wilg aangetroffen. Veel van deze soorten hebben geen bijzondere voorkeur voor deze waarden. Andere hebben dat echter wel en sommige soorten komen er zelfs uitsluitend op voor. Uit diverse namen blijkt de speciale relatie die vlinders met deze boomsoorten hebben (zie kader). Vooral de eik blijkt voor veel soorten een belangrijke waardboom te zijn. Dat geldt in mindere mate voor de wilg. Maar daarbij moet worden opgemerkt dat wilgen hun waardboomfunctie delen met populieren.

Houtboorders, bladrollers en andere ongenode gasten

De manier waarop rupsen die op bomen voorkomen zich voeden is zeer gevarieerd. Houtboorders, bladetters, knopvreter, bladskeleteerders, bladmineerders, bladrollers: allemaal hebben ze hun specifieke voedings- en leefwijze op hun waardboom. Een echte houtboorder is de wilgenhoutrups *Cossus cossus*. Deze leeft vooral in zacht-houtsoorten als wilg en populier. Het vrouwtje legt haar eieren in bastspalten van de waardboom. Ze doet dat bij voorkeur op verzwakte exemplaren. Vaak zetten vrouwtjes in reeds eerder aangeraste bomen opnieuw eieren af. De rupsen leven eerst vlak onder de bast. Later boren ze zich in het hout en maken daar hun ovale gangen. Ze verspreiden een zurige lucht en worden daarom in Engeland 'goatmoth' genoemd. Omdat hout een lage voedingswaarde heeft duurt het wel drie tot vier jaar voordat de rupsen volgroeid zijn. Van echte schade aan de bomen is meestal geen sprake. Alleen bij een langdurig en dicht

Nederlandse vlinders met eik en wilg in de naam

eikendwergspanner	katwilguitje
eikenoogspanner	fraaie wilgenuil
eikenoorvlinder	wilgendwergspanner
eikenprocessierups	wilgengouduil
eikentandvlinder	wilgenhermelijnvlinder
eikenuiltje	wilgenhoutrups
eikenvoorjaarsuil	wilgenweeskind
eikenweeskind	wilgenwesplinder
eikenesplinder	wilgenschorplinder
variabele eikenuil	wilgenspanner
vroege eikenuil	wilgentandvlinder

or vlinders in de nacht

met rupsen bezette boom kan kappen nodig zijn in verband met het risico van breken bij harde wind. De rupsen komen meestal voor de laatste overwintering uit de boom tevoorschijn, op zoek naar een plek om te verpoppen. Het is geen uitzondering in de herfst de vingerdikke, geel-met-rode rupsen rond te zien kruipen: de 8-10 cm lange dieren moeten haast wel opvallen! Voor de vlinder geldt dat juist niet: hij zit met z'n uitstekende camouflagekleur en -tekening overdag doodstil op een boom en komt pas als het donker is tot activiteit.

De groene eikenbladroller *Tortrix viridana*, een microvlindertje, leeft bij voorkeur op eik. Vroeg in het voorjaar, net voordat de knoppen zullen gaan uitlopen, komen de eitjes uit. De rupsjes kruipen in de knoppen en voeden zich met het voedzame jonge bladmateriaal. De wat oudere rupsen eten van het nog jonge blad. Ze verbergen zich in een samengesponnen of opgerold blad. Van aangevreten bladeren blijft vaak niet meer dan de hoofdnerv over. Bij een flinke aantasting kan een hele boom kaalgevreten worden. Voor de boom is dit niet direct een probleem: hij compenseert de schade door het vormen van nieuwe loten.

Van werkelijke schade aan bomen door rupsenvraat is trouwens over het algemeen niet echt sprake, zeker niet in het openbaar groen. Wel kunnen enkele van de vele boombewonende rupsengasten bij massaal optreden een ontsierend beeld of overlast veroorzaken. Een voorbeeld is de stipelmot *Yponomeuta sp.*, waarvan de rupsen bij

zware aantasting door het inspinnen van takken en twijgen de bomen of struiken soms een triest uiterlijk kunnen verlenen, zeker als daarbij de bomen ook nog kaal gevreten worden. Vanwege het vormen van de spinsels worden ze soms ten onrechte geïdentificeerd met de bastaardsatijnvlinder *Euproctis chrysorrhoea* of de eikenprocessierups *Thaumetopoea processionea*. De rupsen van deze soorten bezitten haren die bij mensen en dieren irritatie aan huid en soms ook aan luchtwegen kunnen veroorzaken en daardoor ernstige overlast geven. Min of meer bekend geworden zijn de massale aantastingen door de eikenprocessierups die in de jaren negentig in delen van Brabant en Limburg een ernstig probleem vormden, maar die zich inmiddels gelukkig in die mate niet meer voordoen. In dergelijke gevallen van overlast is bestrijding beslist noodzakelijk. De schade aan de bomen zelf als gevolg van massaal optredende bladvreter is echter meestal te verwaarlozen; alleen bij meerdere malen volledige kaalvraat achtereen, waardoor takken kunnen afsterven of de algehele conditie van een aangetaste boom kan afnemen, kan worden besloten om in te grijpen. Chemische bestrijding moet echter worden afgeraden omdat het de opbouw van natuurlijk tegenwicht door sluipwespen en andere soortgelijke vijanden meestal eveneens verstoort en daardoor de kans op plaagsituaties juist in stand houdt. Beter is het de overmaat aan ongewenste gasten gericht op te ruimen, bijvoorbeeld door het verwijderen van spinselnesten of zwaar aangeraste delen.

onder:
Rood weesking

geheel onder:
Eikenpage

links onder:
Wilgenhoutrups op
ware grootte

foto: Han Klein Schiphorst

Aantallen aangetroffen nachtvlindersoorten in Nederland

Eik

a) alleen op eik	21
b) op eik en enkele andere soorten	26
c) op eik en vele andere soorten	115
Totaal	162

Wilg

a) alleen op wilg	5
b) op wilg en enkele andere soorten	19
waarvan alleen op wilg én populier	12
op wilg én populier en andere soort(en)	4
op wilg en andere soorten	3
c) op wilg en vele andere soorten	162
Totaal	186

toelichting

- b) eik of wilg plus 1 tot 3 andere waardplanten
c) eik of wilg plus 4 of meer andere waardplanten.

Relatie tussen bomen en vlinders en de betekenis daarvan voor groenbeheer

- Bomen bieden aan zeer veel soorten vlinders levensmogelijkheden. Een gevarieerd assortiment aan inheemse boomsoorten is van grote ecologische betekenis.
- Slechts een klein deel van de nachtvlinderssoorten veroorzaakt in bepaalde omstandigheden schade of overlast. Beperk bestrijding of ingrijpen tot situaties die echt gevaar of overlast opleveren.
- Laat, met het oog op de ecologische functie, zo veel mogelijk verzwakte of oude bomen staan.
- Streef bij de inrichting en beheer van openbaar groen naar voldoende aanwezigheid van nectar biedende struiken en kruiden in de buurt van bomen.
- Voer veel (nacht)vlindersoorten zijn donkere hoeken van belang om weg te kunnen kruipen.
- Laat bodem en strooisellaag zoveel mogelijk intact met het oog op soorten die hierin als pop of rups overwinteren.
- Voer snoeiwerkzaamheden zodanig uit dat er genoeg van alle takstadia - oude takken, nieuwe loten, enz. - overblijft.

foto: Hans Smeenk

Jippe van der Meulen en Kars Veling zijn medewerkers van de Vlinderstichting in Wageningen.

foto: Wim Klein Schiphorst

Bomenstichting adviseert in Zaanse bomenwijk

foto: Edwin Koot

Edwin Koot

De vruchtloze paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum* 'Baumannii') bepaalt het straatbeeld in de Zaanse Kastanjelaan. De bewoners zijn verdeeld in hun oordeel over het behoud van de bomen bij de renovatie van hun wijk.

Bij het maken van bouwplannen komt heel wat kijken. Een zorgvuldige voorbereiding is essentieel. Bepaalde keuzes kunnen namelijk verstrekkende gevolgen hebben. En dat geldt zeker voor de bomen ter plaatse. In veel gevallen ziet men die bomen echter te laat. De plannen of de uitvoering kunnen niet meer aangepast worden en de bomen gaan uiteindelijk verloren. Maar het kan ook anders.

De Bomenstichting geeft op verzoek een onafhankelijke tweede mening over boomkwesties. Uiteraard beredeneren we ons standpunt vanuit de boom bekeken en niet volgens de wensen van opdrachtgevers. Het advies dat de Bomenstichting de afgelopen winter in Zaanstad uitbracht, is een goede illustratie van deze werkwijze.

Een oude arbeiderswijk in Zaandam is toe aan een grondige opknapbeurt. Vanwege de slechte bouwkundige toestand is renovatie van de huizen geen optie. De

enige mogelijkheid is sloop en nieuwbouw. Dit bericht komt hard aan in de hechte gemeenschap. De bewoners zijn verknocht aan hun 'wijkje'. "Meneer, ik ben twee straten verderop geboren en woon hier al mijn hele leven", vertelt een bewoner ons. De woningbouwvereniging is zich bewust van de grote betrokkenheid van de bewoners bij de wijk. Samen komt men tot de conclusie dat het oude karakter van de wijk zoveel mogelijk behouden moet worden.

Boomproblemen in de Bomenwijk

De wijk is begin vorige eeuw gebouwd voor arbeiders van een Zaanse houtzagerij. De straatnamen verwijzen daar nog naar. In de Plataanlaan staan grote platanen, in de Kastanjelaan kastanjes. Het karakter van de wijk kan behouden blijven door de straatstructuur intact te laten en vergelijkbare huizen terug te bouwen. De sfeer wordt echter voor een groot deel bepaald door de grote bomen. Een vrouw wijst en zegt: "Kijk es naar die bomen, prachtig toch?" De meeste bewoners zijn het erover eens dat deze bomen moeten blijven. Maar is dat mogelijk? Een globale visuele inventarisatie door een adviesbureau geeft aan dat behoud van de aanwezige bomen mogelijk is. Mits de bomen goed beschermd worden tijdens de bouw. Maar waar moeten de bouwers dan rekening mee houden?

De Bomenstichting adviseert

De Bomenstichting heeft zich gespecialiseerd in het geven van tweede meningen over de conditie en levensverwachting van bomen. Met name voor wat betreft de gevolgen van bouw- en aanlegactiviteiten in de nabijheid van bomen. Wij krijgen de opdracht te beoordelen wat mogelijke effecten van de bouwplannen voor de bomen in deze Zaanse wijk kunnen zijn. Een goede gelegenheid om eens in een vroegtijdig stadium betrokken te zijn. Uiteraard is het belangrijk om eerst de kwaliteit van de bomen in kaart te brengen. Voor een krakemikkige boom zonder toekomst pas je immers geen heel bouwplan aan. Maar welke bouwactiviteiten gaan precies plaatsvinden? Wat zijn de mogelijke effecten voor de bomen? En welke ruimte is er voor het aanpassen van de plannen? Allemaal vragen die moeten leiden tot een advies over welke bomen in te passen zijn en welke beschermende maatregelen daarbij getroffen moeten worden.

Tijdens de boordeling blijkt dat de kwaliteit van de bomen in de huidige omstandigheden erg verschillend is. In een aantal gevallen is er sprake van slecht plantmateriaal, achterstallig onderhoud of slechte snoei. Dit zijn geen bomen voor de toekomst. Het aanpassen van de plannen met het oog op deze bomen of bescherming tijdens de sloop- en bouwactiviteiten is niet zinvol. Van andere bomen is de kwaliteit goed of iets verminderd door niet optimale groeiplaatsomstandigheden. Deze

bomen hebben, zeker wanneer men de groei-omstandigheden verbetert, een goede toekomstverwachting en verdienen inpassing in de nieuwbouwplannen.

Te groot voor de ruimte

Maar er speelt meer in deze wijk. In sommige smalle straten staan grote bomen. Eigenlijk misschien te groot voor de straat. "Wij hebben in de zomer bijna geen licht in huis", is een vaak gehoorde klacht. En deze bomen zullen natuurlijk nog groter worden. Wellicht dat het kappen van een aantal bomen hier de leefbaarheid in de toekomst ten goede komt. In een andere straat klaagt een bewoonster: "Van de week heb ik al een hele berg bladeren op het plein gegooid en nu ligt de stoep al weer vol!" Maar als je haar dan vraagt of de bomen dan maar gekapt moeten worden is het antwoord: "Ben jij gek. In de zomer is het heerlijk koel in huis."

De Bomenstichting komt tot de conclusie dat ongeveer de helft van de aanwezige bomen behouden kan blijven. Maar met deze conclusie ben je er natuurlijk niet. Het is alleen zinvol de bomen te laten staan wanneer ze tijdens het hele sloop- en bouwproces goed beschermd worden. Dat betekent dat je goed moet weten welke activiteiten er allemaal gaan plaatsvinden. Hoe vindt de sloop plaats? Hoe wordt het materiaal afgevoerd? Wat voor machines zet men in? En natuurlijk moet je ook weten hoe er gebouwd gaat worden. Bijvoorbeeld: hoe legt men de fundering aan? Het lastige is namelijk dat bij een bouwproces veel partijen betrokken zijn en zeer diverse activiteiten plaatsvinden. Iedere fase levert weer andere bedreigingen op voor het voortbestaan van de bomen.

Oude karakter behouden

De bescherming van de bomen dient vertaald te worden naar concrete maatregelen en afspraken. Natuurlijk moeten de kronen en de stammen van de bomen gespaard worden. Een aannemer mag bijvoorbeeld geen takken snoeien om de bouwwerkzaamheden doorgang te laten vinden. De bescherming bovengronds is redelijk te controleren. De problemen zitten meer onder de grond. Hoe voorkom je namelijk beschadiging van de wortels? Zwaar materieel kan de wortels kapot drukken. En bij het graven voor de aanleg van de fundering of het riool zullen wortels sneuvelen. Alle ondergrondse activiteiten dient men daarom zo wortelbesparend mogelijk uit te voeren. Het is namelijk volstrekt zinloos en ook gevaarlijk om een boom met grote wortelschade te laten staan. De kans is groot dat de boom na verloop van jaren toch dood gaat, of, erger nog, omwaait.

De Bomenstichting heeft in haar advies duidelijk aangegeven aan welke randvoorwaarden de bouw moet voldoen, wil men de bomen sparen. Goede afspraken maken en deze naleven. Daar draait het om. Wanneer dat gebeurt, plukt iedereen daar later de vruchten van. Want als de nieuwbouw straks klaar is, dan is het geen steriele nieuwbouwwijk. Nee, door het behoud van de bomen blijft het karakter van de oude wijk behouden. Daarvan zijn wij overtuigd.

Goed nieuws

Boos schreef ik al eens dat krantlezen me geen goed doet. Dat mijn aandacht te vaak getrokken wordt door vervelend bomennieuws. Ik las nu veel goed nieuws.

Toch even vertellen van die schoolmeneer? Ja, toch even het slechte en daarna het goede.

Het staat zonder schaamte met grote letters in de krant: "Schooldirecteur wil af van bomen". De man, zo staat er, overweegt zelfs juridische stappen als de gemeente de elzen naast zijn school niet kapt. Wat is hier aan de hand? Het volgende: "De negen elzen geven veel overlast, ze scheiden een hoop afval af, waaronder bladeren en elzenkatjes."

Nou, zo'n bovenmeester scheidt erg weinig natuurliefde af. Arme leerlingen. Geen redactioneel commentaar, geen bezwaar van ouders. Kennelijk ook last van vallende katjes.

Nu het beloofde goede nieuws. Weliswaar geen nieuws waarbij bomen worden gespaard, maar wel berichten waaruit de betrokkenheid van bewoners blijkt. Bewoners die zich verzetten tegen een schooldirecteurachtige visie van de gemeente, met betrekking tot bomen.

Krantenkoppen:

"Onrust over norm voor kappen van bomen." De gemeente wil alle bomen met een kleinere stamomtrek dan 30 centimeter zonder vergunning kappen.

"Woede over kappen van bomen. Bewoners maken bezwaar tegen de kapvergunning voor 25 bomen in het stadspark." Een park van tuinarchitect Springer bovendien.

"Wijkteam en Vereniging Behoud Stadsschoon op de bres voor bomen."

"Bewoner desnoods naar de rechter om boom."

"Bewoner vraagt bestuursrechter uitstel van besluit gemeente om boom weg te halen."

"617 handtekeningen tegen kappen van bomen."

Mensen die bezwaar maken tegen het rooien van bomen. Als contactpersoon vóór de Bomenstichting kom ik ze wel tegen. Men heeft problemen met een bouwplan van de burens en alle bezwaren en beroepen al achter de rug. En dan, Eureka: Er staat een boom. Nooit erg in gehad. Wie past er eigenlijk op de bomen? Internet, stadsgids: logisch, de Bomenstichting is daarvoor, heeft zelfs een contactpersoon in de buurt. "Meneer, er staat hier een prachtige boom, de oudste van het dorp. Die boomclub van jullie of weet ik hoe jullie heten, moet er snel wat aan doen."

Nou die bomenliefde bedoel ik niet.

In de berichten hierboven gaat het de bezwaarmakers echt om de boom, niet om eigenbelang. In deze krantenkoppen betreft het bewoners die de bomen in hun stad ook als hun bomen beschouwen. Bewoners die er zelfs geld voor over hebben om naar de rechter te gaan en daar zonder enige vorm van eigenbelang bezwaar maken tegen de manier waarop de gemeente met hun bomen omgaat. Bezwaar hebben tegen argumenten als het verbeteren van het stadsbeeld, verruimen van zichtlijnen, doelmatig beheer, als al die onzinnigheden het weghalen van bomen inhouden.

Dat vind ik goed nieuws: bewoners die het falend beleid van de gemeente, waar het groen en bomen betreft, niet meer pikken. Zulke bewoners verdienen applaus en steun van de Bomenstichting.

Douwe van der Heij

"Bomen zijn het visitekaartje"

foto: Eveline Stroucken

De Stadskwekerij van Utrecht is de werkplek van Frank van den Brink, 'de bomenman van Utrecht'. Officieel heet zijn functie: Boomtechnisch adviseur van de Dienst Stadsbeheer, vakgroep groen.

De stad Utrecht telt 80.000 jonge en oude bomen, maar als boomadviseur besteedt Frank speciale aandacht aan het beheer van de monumentale bomen waar de stad zo rijk aan is. Florentine van Eeghen sprak met hem.

Florentine van Eeghen

"Dat getal van 80.000 Utrechtse bomen is een schatting. De vakgroep groen bestaat uit 27 mensen, daarbij inbegrepen een boomverzorgingsploeg van zeven man voor de bijzondere bomen. Want Utrecht heeft heel veel monumentale bomen. Die staan in oude parken: het Wilhelminapark is het oudste en het Julianapark is nu ook alweer bijna honderd jaar oud. Dan hebben we de grachten, de Oudegracht en de Nieuwegracht. Op het laatste stuk van de Oudegracht staan nog platanen uit de Zocherperiode van omstreeks 1850 en de rest van de bomen stamt veelal uit de periode van vlak na de oorlog. En dan hebben we de bolwerken en de wallen, die tussen 1850 en 1880

door Zocher zijn beplant met grote groepen eiken, linden en platanen. De bomen van de forten en de landgoederen vallen ook onder ons beheer. Het is belangrijk dat het bomenbestand goed wordt beheerd. Bomen zijn het visitekaartje van de gemeente. Gras kun je wel even minder maaien, maar slechte bomen, dat blijf je heel lang zien.

Taken

Ik doe de velvergunningen, het vervolgonderzoek bij bomen en besteed veel tijd aan communicatie. Wat het laatste betreft: in Utrecht hebben we een periode van tien weken voordat een velvergunning van kracht is. De hele procedure is van begin tot het eind openbaar en dat werkt echt. Mensen hebben toch al gauw het idee 'de gemeente, dat is achterkamertjespolitiek'. We bemiddelen ook bij geschillen en geven bomenadvies aan zowel internen als externen.

Als ergens gebouwd gaat worden maakt de gemeente eerst een inventarisatie van de oude bomen. Alle gemeentelijke en particuliere oude bomen staan al op een lijst. De Bomenstichting schouwt de particuliere, de gemeentelijke doen we zelf. Toch kan het wel eens fout gaan. Laatst had een bouwer op een mooie locatie aan het Wolvenplein een acacia gekapt van 85 cm doorsnee. Ze hadden ooit een kapvergunning aangevraagd voor een kleinere acacia verderop en het was 'een vergissing'. Dat was een klusje voor mij. De milieupolitie maakte proces-verbaal op en ik taxeerde de schade volgens de nieuwe 'methode Raad'. Van dat schadebedrag komt straks een prachtige Amerikaanse linde te staan, *Tilia americana* 'Redmond' van 25 cm

"Ik doe dit werk al zevenentwintig jaar en in al die jaren heb ik een goed gevoel ontwikkeld."

doorsnee, met de mooiste bomengrond en alle toeters en bellen van grondkolommen, beluchttingsdrains, waterdrains, luchtroosters, een mooi hekwerk en drie jaar nazorg. Een mooie compensatie voor de buurtbewoners.

Ik houd vooral van onderzoek, het keuren van bomen. Bomen met een hoog risico worden ieder jaar gekeurd. Ik doe dit werk al zevenentwintig jaar en in

rtje van de gemeente”

al die jaren heb ik een goed gevoel ontwikkeld. Ik herken boomproblemen al van een grote afstand. In eerste instantie maak ik gebruik van visuele kijkt technieken, VTA (Visual Tree Assessment). Ik voel, ik klop, ik ruik en ik prik met mijn prikstok tussen de wortel-aanlopen. Naderhand, als verder onderzoek nodig is, maak ik gebruik van specialistische onderzoeksapparatuur. Als er bijvoorbeeld weinig zuurstof in het boomgat zit, dan is er ondergronds iets mis. Het kan zijn dat de wortels zijn gaan afsterven doordat de grond te vers is geweest, met teveel onverteerd organisch materiaal erin. Dan kun je met een compressor zuurstof in de bodem blazen, maar dan ben je eigenlijk te laat. Je moet zorgen dat de voorbereiding voor het plantwerk en het onderhoud van het plantgat goed is.

Monumentale bomen

De bomen langs de bolwerken en grachten hebben veel onderhoud nodig. Ze zijn moeilijk bereikbaar, dus je moet er in klimmen of waar dat kan een hoogwerker gebruiken. De grachten kunnen maar weinig wioldruk hebben, want anders beschadig je de gewelven. Monumentale snoei is het handmatig weghalen van kleine takjes. Dat is heel anders dan vroeger. Toen werd niet gekeken op een armpje meer of minder: als er wat in de weg zat, hup, zaag het er maar uit. De zaag erin, de bomenfrees erover en als de wond glad was werd er teer opgesmeerd, want dat rotte niet. Dat werden grote wonden, het kernhout werd blootgelegd, prima toegangen voor schimmels en zwammen. Grote stamverwondingen zijn gaan inrotten. Op de Nieuwegracht kun je dat goed zien bij de lindes en abelen uit de negentiende eeuw. Al vele jaren zijn we bezig de kronen van monumentale bomen te corrigeren, ervoor te zorgen dat de binnenkroon voldoende licht krijgt. Een kroon met aan één zijde weinig hout probeer je heel voorzichtig in evenwicht te brengen. Zware wonden maken we daarbij niet meer. Op snoei volgt groei, je krijgt waterlot. Mensen zeggen: "Zo, daar ben ik jaren van af, lekker de kroon kaal gezaagd." Het tegenovergestelde is het geval.

Jonge bomen

Voor bomen is een goede start heel belangrijk. In de kwekerij heeft een jonge boom een heerlijk leefmilieu. Maar dan wordt hij op een wagen geladen en als het goed is ergens gauw opgekuild voordat hij op z'n eindbestemming terechtkomt. Vanaf de hemel de hel in, zo moet je het zien. Ik ben er een voorstander van om de overgang zo goed mogelijk te begeleiden.

We hebben een heel goed grondmengsel in Utrecht, we noemen het Utrechtse bomengrond. De basis is veen, met een percentage zand. Echt top, onder alle omstandigheden te gebruiken, ook als hij nat is. Hij

klinkt niet in en je kunt er goed op straten. Het liefst zou ik schimmeldominante bomengrond willen gebruiken, waar mycorrhiza's inzitten en bodemleven. Beide helpen bij de omzetting. Het liefst zou ik dit bij alle bomen willen gebruiken. Je moet ook zorgen dat bomen na het planten een goede begeleidingsnoei krijgen. Dat scheelt veel ellende achteraf.

"Je moet zorgen dat de voorbereiding voor het plantwerk en het onderhoud van het plantgat goed is."

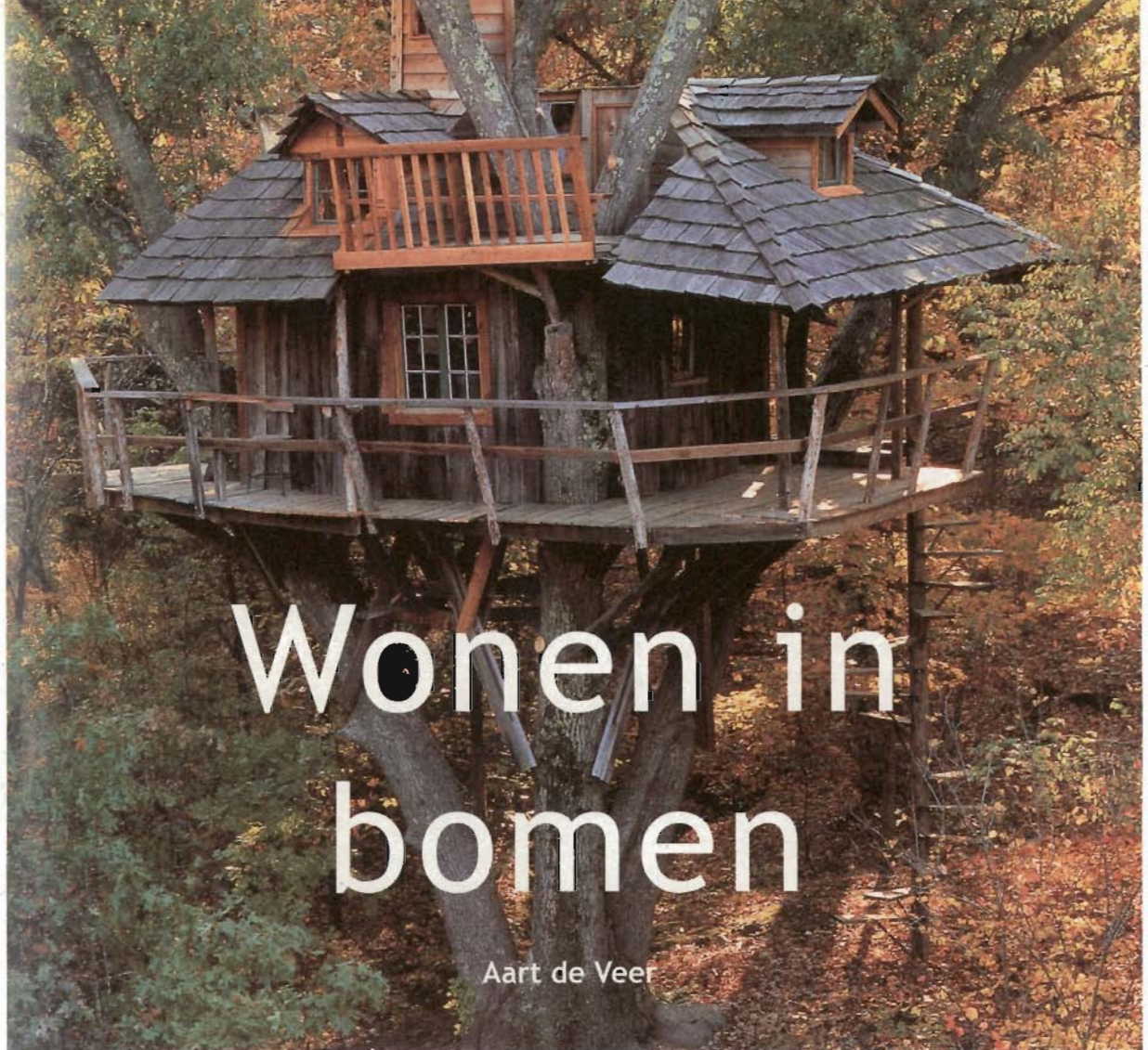
De jeugdfase van een boom heeft die snoei nodig: van nature gaan boomsoorten dubbele toppen maken of plaktakken; op oudere leeftijd breekt dat zich. Middenin de zomer komt er een storm en komt er zo'n plaktak naar beneden. Meestal is dat einde oefening, want de boom loopt vreselijke wonden op. Ook zou ik graag de monocultuur doorbreken en verschillende soorten bomen van dezelfde grootte langs de straat planten. Dat voorkomt ziekten en als je even gewend bent is het een mooi gezicht. Met ontwerpers moet in een eerder stadium worden gesproken. Meestal is het nakaarten en dan kunnen wij de problemen oplossen. Op een ontwerp van een heel groot plein

Mensen zeggen: "Zo, daar ben ik jaren van af, lekker de kroon kaal gezaagd." Het tegenovergestelde is het geval.

stond een enorme boom op vijf meter van de huizen, vlak voor een raam! Ook zie je dat dezelfde fout steeds opnieuw wordt gemaakt. Als een boom ergens doodgaat, dan bedenk je iets anders, dan plant je toch niet automatisch dezelfde boom weer terug?

Tot slot

Ik hoop dat ik dit werk nog lang mag blijven doen. Het gaat de goede kant op, maar de boom is nog steeds vogelvrij in Nederland. Nog steeds mogen bedrijven gaan graven zonder goede afspraken vooraf. Daarbij worden de kabels en buizen steevast op de meest simpele manier neergelegd, dwars door een groenstrook in plaats van even proberen via de stoep te gaan. Straks gaat binnen de singels van Utrecht al gelden dat die afspraken daadwerkelijk worden gemaakt. Dat is goed, want dit zijn unieke stukken groen van Nederland."

Wonen in bomen

Aart de Veer

Onlangs verscheen 'The Treehouse Book', een prachtig geïllustreerd boek over huizen in bomen - laten we ze boomhuizen noemen. Kan dat wel: bouwen in bomen? En is het wel een onderwerp voor Bomennieuws, dat immers opkomt voor de belangen van bomen?

De auteurs Peter en Judy Nelson hebben een adviesbureau voor het bouwen van boomhuizen in, waar ook anders, de Verenigde Staten. Ze zijn architecten van gewone woonhuizen maar hebben ook tientallen boomhuizen ontworpen. In hun boek gaan ze in op

allerlei aspecten van het boomhuis, zoals de technische (van boom én huis) en de psychologische (waarom wil iemand een boomhuis). Verder geven ze een mooie impressie van gerealiseerde boomhuizen, vooral in hun eigen land, maar ook in Canada, Australië en Japan.

Historie

Het lijkt erop, zo schrijven de Nelsons, dat iedereen boomhuizen leuk of zelfs nuttig vindt. Je komt ze niet alleen tegen in moderne welvaartsstaten als Amerika, maar bijvoorbeeld ook in het regenwoud van Nieuw Guinea. Daar beschermt men zich door middel van een boomhuis tegen overstromingen en tovenaars. In boeken en sprookjes kom je ze tegen als opzettelijk gemaakte 'follies' (bizarre bouwsels), als uitdaging voor ontwerpers, en als toevluchtsoord voor verliefde paren. En ze kunnen dienen als retraite-oord, als kluisenaarswoning.

Een recent artikel van Sue Seddon in 'Gardens Illustrated' geeft een aardige aanvulling op het boek van de Nelsons. Seddon geeft vooral historische voorbeelden uit Engeland. Ook meldt zij dat boomhuizen voorkomen in het werk van de schilders Jeroen Bosch en Pieter Brueghel de Oudere. Natuurlijk spelen boomwo-

ningen, meestal van dieren, ook een rol in de 'fictie', met mogelijk als beroemdste voorbeeld het huis van Owl in Winnie the Pooh.

Welke bomen komen in aanmerking?

Een 'echt' boomhuis moet gebouwd worden in een volwassen, gezonde boom. De Nelsons bevelen de volgende boomsoorten aan: esdoorn, eik, spar en douglas. Snelgroeiende bomen met een relatief kort leven, zoals populier en berk, worden afgeraden. Het is de bedoeling dat de boom het huis overleeft! Loofbomen hebben het voordeel van het grotere uitzicht in de winter. Overigens moet belasting van het dak met afgevallen blad vermeden worden. Engelse boomhuizen zijn meestal gebouwd in linden. Seddon noemt het huis in de meer dan 500 jaar oude linde van Pitchford (Shropshire), het huis staat al op een kaart uit 1714. Veel boomhuizen rusten op meer dan één boom (van dezelfde soort). Op die manier is een grotere stabiliteit van het huis te verkrijgen, al moeten er ook speciale voorzieningen getroffen worden om 'kapot wrikken' te voorkomen.

Waarom verblijven in een boomhuis?

Wat kunnen de redenen zijn van het (laten) bouwen van een boomhuis en vervolgens daarin gaan verblijven? De auteurs van het boek zeggen dat het instinct om omhoog te klimmen en de omgeving vanuit een ander (hoog) standpunt te bekijken eraan ten grondslag ligt. Dit zou zelfs kunnen teruggaan op verre voorouders van ons die in het oerwoud leefden. Een wat nuchterder verklaring is echter het verlangen om het gewone, drukke, stedelijke leven van alledag te kunnen verlaten: een soort escapisme. Dat mag dan gelden voor sommige voorbeelden die de auteurs geven, andere, vaak grotere boomhuizen hebben juist wel een sociale functie: een familie komt er tijdens het weekend op adem, en er zijn zelfs hotels in bomen gevestigd. Michael Garniers 'Treehouse Institute' in Oregon heeft een apart hoofd-

stuk in het boek. Zijn Treesort (een samentrekking van Tree en Resort) is een soort volkshogeschool in de bomen - je kunt er conferenties en workshops bijwonen over onderwerpen als bosecologie en treeminology (Tree en Terminology!). Garnier heeft natuurlijk een eigen site: www.treehouses.com.

Wat zeggen de autoriteiten?

De passages over dit onderwerp zijn ook voor de Nederlandse lezer herkenbaar. Een gemeentebestuur

die de vraag krijgt of hij een vergunning voor het bouwen van een boomhuis kan afgeven, komt in grote verwarring. Volgens de schrijvers ontstaan de problemen vooral als men ook voorzieningen in het huis wil, zoals waterleiding en elektriciteit. Dan gaat het meestal mis. Maar een boomhuis ver van de bewoonde wereld, gemaakt voor recreatief gebruik - daar hebben de autoriteiten geen weet van en dat willen ze ook niet.

Verantwoord?

Terugkomend op de vraag in de inleiding: is het bouwen van huizen in bomen wel verantwoord uit het oogpunt van natuurbescherming? De auteurs van het boek gaan hier niet expliciet op in, misschien wel zo wijs omdat het ontwerpen van boomhuizen voor hen ook een commercieel belang is. Wel is duidelijk dat ze hoog inzetten op duurzame bouw en op een zodanige constructie dat de boom (bomen) de bouw verdraagt en zelfs overleeft. Dat is natuurlijk ook van levensbelang voor de 'bewoners' van het huis. Als de bomen het onder de druk van het huis begeven, of bijvoorbeeld langzaam sterven doordat de constructie het cambium van de stam(men) beschadigt, neemt het huis de bewoners in zijn val mee. Verstoring van de omringende natuur kan natuurlijk ook aan de orde zijn. Aangezien boomhuizen toch wel altijd voor de happy few zullen blijven, lijkt mij dit verschijnsel heel beperkt. Dus laten we de boomhuizen maar als een wat bizar maar toch ook origineel voorbeeld van samenwerking tussen natuur en cultuur beschouwen.

Het artikel is gebaseerd op twee publicaties:

Peter & Judy Nelson, m.m.v. David Larkin: *The Treehouse Book*. Universe Publishing, New York. ISBN 0-7893-0411-2. Prijs in Nederland ca. € 30,-.

Sue Seddon, *The tree house*. In: 'Gardens Illustrated', dec. 2002-jan. 2003.

foto's zijn afkomstig uit *The Treehouse book*.

Oproep

Kent u een boomhuis in Nederland?
Wilt u dan de volgende gegevens aan de
Bomenstichting toesturen:

adres/plaats - boomsoort(en) - hoogte, aantal
bomen dat het huis ondersteunt - soort huis (con-
structie, materiaal enz.) - hoogte van de vloer -
aard van de inrichting - functie. Desgewenst wordt
uw inzending vertrouwelijk behandeld (!).

Om het aantal inzendingen enigszins te beperken
verzoeken we u 'niet onder architectuur gebouwde'
boomhutten die gebruikt worden als uitkijk-
plaats voor wild of als kinderklimhut alleen te mel-
den als ze zeer opmerkelijk van constructie, kwalite-
it, of ligging zijn.

Linden, oerhollandse bomen

Als ge een lindeblad ter hand neemt,
Zal uw oog een hart aanschouwen;
Daarom zijn linden altoos
Zetels voor wie zwaar verliefd zijn.

Heinrich Heine

Leo Goudzwaard
en
Frank Moens

Linden zijn echte zomerbomen. Het blad verschijnt vrij laat in het voorjaar en valt al af bij de eerste stevige nachtvorst in het najaar. Het hoogtepunt valt in juni en juli, wanneer gedurende een week of twee de bomen overladen zijn met zoetgeurende bloemen.

Het vermogen van de linde tot vrijwel oneindige groei en vernieuwing van stam en takken, de hartvormige bladeren -zoals Heinrich Heine dichtte- en geneeskrachtige bloemen spreken enorm tot de verbeelding.

Linden zijn al vanaf de prehistorie belangrijke bomen in Europa. Ze waren lang geleden volop aanwezig en zelfs dominant in onze bossen, maar ze spelen bovenal een rol in onze cultuur en ze zijn belangrijk in stedelijke en landschappelijke beplantingen.

Generalisten bij de voortplanting

Van een afstand zijn linden te herkennen aan de hartvormige groeiwijze van de kroon, die veel gelijkenis vertoont met het blad. In Nederland groeien van nature de winterlinde (*Tilia cordata*) en de zomerlinde (*Tilia platyphyllos*). Ze komen sporadisch nog voor in enkele voedselrijke bossen in Twente, de Achterhoek en in Zuid-Limburg.

Zomerlinden zijn bomen tot 30 m hoog, hebben behaarde bladeren en twijgen: hun hangende bloemen verschijnen vroeg in juni. Winterlinden worden maxi-

maal 20 m hoog, hebben kale bladeren en twijgen en vanaf half juni opstaande bloemen.

De Hollandse linde (*Tilia x europaea*) is veruit de meest geplante linde met als belangrijkste oude cultivars 'Zwarte linde' en 'Koningslinde'. De Hollandse linde is een hybride tussen de winter- en de zomerlinde en is reeds lang geleden spontaan ontstaan op meerdere plaatsen in Europa. Hij is zeer variabel, lijkt het meest op de winterlinde, maar heeft hangende bloemen en vaak jonge scheuten aan de basis. De 'Zwarte linde' maakt veel wortelopslag en de 'Koningslinde' niet of weinig.

Linden zijn generalisten bij de voortplanting: de bestuiving wordt verzorgd door bijen, hommels, zweefvliegen en nachtvlinders, maar ook door de wind. Zomerlinde en Hollandse linde vermeerderen zich goed door worteluitlopers, die tot stammen kunnen uitgroeien. De vruchten zijn gevleugeld, maar te zwaar om ver door de wind te worden verspreid, bovendien heeft een tros vruchten maar één schutblad. Het schutblad zou kunnen dienen om de zaden tijdens de val los te schudden uit de vruchten voordat ze de grond raken. Dieren spelen een belangrijkere rol dan de wind voor een verspreiding ver van de moederboom. De zaden zijn aantrekkelijk voor gaai, boomklever en bosmuis als wintervoorraad, het vliesje eromheen zorgt ervoor dat ze lang goed blijven. Vergeten of niet opgegeten wintervoorden kiemen in het volgende voorjaar.

Vrouwelijk gratie

De linde is al duizenden jaren metgezel van de mens. Slavische volkeren in Midden-Europa wijdde de linde vanwege de zoet geurende bloesem aan Krasogani, de liefdesgodin. De linde symboliseert vrouwelijke gratie en heeft een zachte, lieve uitstraling. Noordse volken en Germanen kenden eenzelfde verheerlijking van de linde en wijdde de boom aan de godin Frigg, Frigga, Freyja of Freya, afhankelijk van het land of de streek. Deze godin was naast symbool voor liefde, vruchtbaarheid en gerechtigheid, ook beschermer tegen onweer en bliksem. Daarom plantte men rondom boerderijen linden aan. Leilinden werden vooral aan de zuidkant van het huis geplant als een natuurlijke zonwering.

Belangrijke beraadslagingen werden onder een linde gehouden en ook vonnissen werden daar uitgesproken. Ons land kende in het verleden tientallen gerechts- of

dingbomen, waarvan nog enkele exemplaren bestaan, zoals de gerechtslinde in Nuenen en de Gebodenlinde in Hilvarenbeek.

Linden werden in het verleden in etages gesnoeid of geleid over een houten of metalen stellage. Elke etage symboliseerde een rang. De onderste stond voor het gewone volk, één etage hoger voor de adel, daarboven kwam de geestelijkheid en bovenin tenslotte de goddelijkheid. Vooral in Duitsland komen nog etagelinden voor met een houten plankier op de onderste etage. Daarop kon worden gedanst of speelde het orkest en het feest vond dan onder de boom plaats.

Met de komst van het Christendom bleef veel symboliek van de linde behouden, maar nam Maria de plaats van Freya in. Bij kapelletjes in Zuid-Nederland en Vlaanderen werden linden geplant en tot op de dag van vandaag flankeren oude linden de kruisbeelden of de kleine stenen gebouwtjes. Mariabeeldjes werden ook wel in holle linden geplaatst.

Zeer uiteenlopende toepassingen

Het gebruik van lindeproducten blijft tegenwoordig voornamelijk beperkt tot lindebloesem en lindehoning. Lindebloesemthee is een heerlijk geurende drank en heeft bovendien een geneeskrachtige werking. Het helpt bij verkoudheid en is vochtafdrijvend.

De bijzondere kwaliteiten van het hout en de bast waren vroeger algemeen bekend. Houtbewerkers gebruiken het hout graag voor snijwerk en gebruiksvorwerpen, zoals stelen van harken. Het zachte hout veroorzaakt geen blaren op de handen. Van lindebast maakte men touw en lindehoukskool is de beste soort om mee te tekenen.

Voorliefde van Karel de Grote

Uit stuifmeelanalyse is bekend dat linden algemeen waren in Nederlandse bossen tussen 6500 en 3000 jaar voor onze jaartelling. Daarna vond een achteruitgang plaats die leidde tot het bijna geheel verdwijnen van deze boomsoort omstreeks 1200 ná Christus. Het mysterie van de terugval van linden is complex, maar er zijn verschillende oorzaken bekend: de ontginning van voedselrijke linde-groeiplaatsen tot landbouwgronden, verarming en uitloging van bosgroeiplaatsen door houtkap, strooiselwinning en veeweide, zeespiegelstijging en daarna grondwaterstijging alsmede ook de opkomst van

linker bladzijde:
Linde in Overberg (gem. Amerongen), plaatselijk bekend als de aanplakboom. Al decennia lang worden er mededelingen voor de buurtbewoners op de boom gehangen. De boom is recentelijk fors gesnoeid.

op deze bladzijde:
links: kenmerkend voor linden zijn de vele scheuten op de stamvoet. Lang niet altijd worden ze jaarlijks weggesnoeid, maar wel geknipt tot een mooie kraag. Het beschermt de stam tevens tegen aanrijtschade door parkerende automobilisten.

midden:
lindebloesem

rechts:
kiemplantjes (met handvormige blaadjes) van de Hollandse linde

foto: Bomensichting

foto: s Bert Maes

Drie vermaarde
Brabantse linden.
Van boven naar
onder:
Oisterwijk,
Hilvarenbeek,
Sambek.
De laatste is
volgens de
boomkenners de
oudste boom van
ons land.

de beuk in West-Europa omstreeks 1400 voor onze jaartelling. Het duingebied met oude bossen, ooit een belangrijke linde-groeiplaats, is in die tijd overstoven en veranderd in de huidige jonge duinen.

De oudste linden in Europa zijn waarschijnlijk 1000 tot 1200 jaar oud. De oudste linde in Nederland, de Hollandse linde van Sambek, is naar schatting 'slechts' 450 tot 500 jaar oud. Mogelijk danken we de gewoonte om linden te planten aan de Roomse keizer Karel de Grote (omstreeks 800). Onder de indruk van de schoonheid en het diepe geloof van de lokale bevolking in de krachten van de linde, liet hij op grote schaal bomen aanplanten bij kerken, op marktpleinen en bij kruispunten van wegen in een groot deel van Europa. Het kan niet anders dan dat de oorspronkelijk geplante bomen vervangen zijn door jonge bomen, want de meeste monumentale bomen in Nederland zijn rond de 300 jaar oud. De meeste behoren tot de Hollandse linde, slechts enkele tot de zomerlinde of de winterlinde. Linden worden slechts bij hoge uitzondering werkelijk duizend jaar, hun leeftijd wordt voornamelijk bepaald door frequent optredende zware stormen.

'Duizendjarige' linden

Grote zomerlindes zijn zeldzaam in Nederland. Ze groeien o.a. in de bossen van Kasteel Vorden, Hackfort, Boekhorst (Lochem), Bekendelle, Goedenraad (Wittem), Savelsbos en als rijbeplanting op de Schaesberg (Valkenburg). De oudste solitaire zomerlinden staan in Epen, Heer, Vaals, Born, Bemelen (Zuid-Limburg), Nuenen en Oisterwijk (Noord-Brabant).

Foto's: Bert Maas

De grootste en oudste duizendjarige zomerlinden van Europa staan in Duitsland: Heede (net over de grens bij Bourtange), Hannover en Staffelstein.

Grote winterlinden zijn mogelijk nog zeldzamer. De soort wordt wel aangetroffen in bossen met voormalig hakhout en als jonge boom, maar er zijn weinig volgroeide exemplaren. U kunt ze vinden in het Savelsbos, het Schweibergerbos (Zuid-Limburg) en op de Duivelsberg (bij Nijmegen). De bekendste winterlinde is die van het Kruisheren Klooster in Ter Apel.

Van de linde in het Westonbirt Arboretum, Gloucestershire in Engeland, een hakhoutboom, wordt beweerd dat deze 6000 jaar oud is (Lewington, 2000). Bij de koolstofdatering is echter gebruik gemaakt van dood hout en niet van levend hout. De levende boom is dus niet zo oud als wordt beweerd. Door de verjongingsmethode van hakhoutstronken is de leeftijd van hun ontstaan niet vergelijkbaar met de leeftijd van de opgaande bomen.

Overweeg eens een linde te planten ter gelegenheid van een bijzondere gebeurtenis: een huwelijk of de geboorte van een kind. Het is een oud gebruik in ons land, dat onlangs op beperkte schaal actueel werd bij het huwelijk van Máxima en Willem-Alexander. De oneindige groeikracht van de linden draagt het gedenkwaardige moment in de eeuwen mee van generatie op generatie.

foto: Frank Moens

Een van de grootste linden van Europa staat in het Duitse Heede enkele kilometers over de grens bij het Groningse Bourtange.

Soorten en cultivars

Het lindeassortiment omvat een beperkt aantal soorten met vele cultivars, meestal bomen van 20 tot 30 meter hoog. Voor wie een linde in een middelgrote tuin wil planten kan het onderstaande overzicht uitkomst bieden. Let erop dat linden vaak aanzienlijke hoeveelheden luizen huisvesten, die hinder kunnen geven door hun uitwerpselen. Kies voor een snoei-vorm is mogelijk, maar deze zal nooit de gratie van een vrijstaande linde kunnen evenaren.

Amerikaanse linde - *Tilia americana*

Brede boom tot 40 m, in alle delen de grootste linde, met grove vertakking.

Winterlinde - *Tilia cordata* 'Böhlje' en 'Rancho'

Meest gebruikte cultivars, langzaam groeiend, met een smalle kroon, 9-15 m hoog, rijkbloeiend, veel geplant als straatboom en in tuinen. De winterlinde en zijn cultivars hebben weinig last van luis en honingdauw.

Zilverlinde - *Tilia tomentosa*

Boom tot 30 m met brede kroon en grove vertakking. Goede park- en straatboom, die droogte verdraagt. Bloei in juli. Mooie oude bomen in Limburg, o.a. in Geleen, Maastricht, Roermond en Venlo.

foto: Bomenstichting

Mongoolse linde - *Tilia mongolica*

Krimlinde - *Tilia x europaea* 'Euchlora'

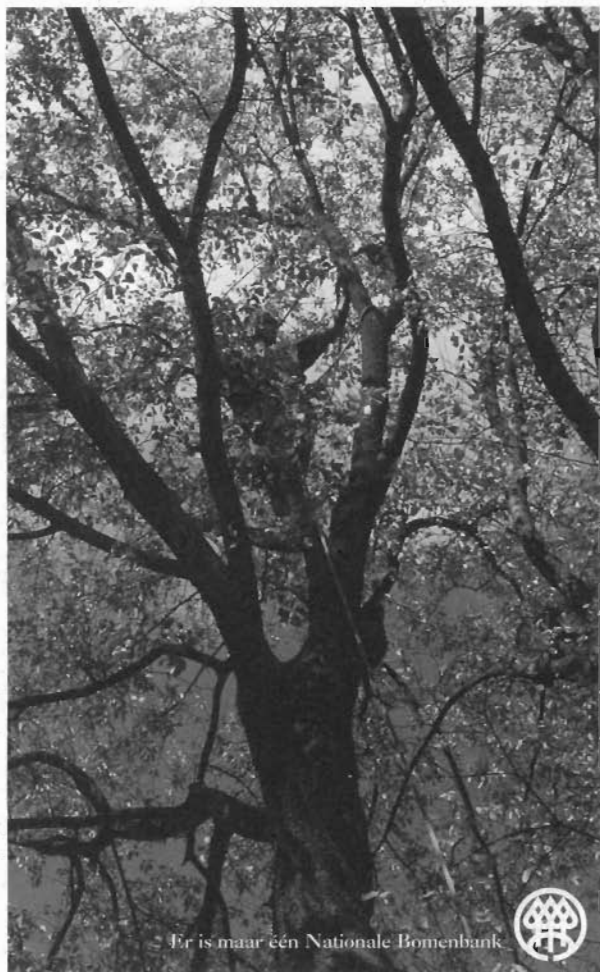
Sierlijke boom tot 20 m, opvallend door de geelgroene twijgen en hangende takken. Hierdoor behoudt deze een smallere kroon dan de andere cultivars. Wordt geplant in brede groenstroken, parken en grote tuinen. Een mooie laan van krimlinden is te zien in de Belmontelaan te Wageningen.

Mongoolse linde - *Tilia mongolica*

Een ronde kroon, 9-15 m hoog, weinig geplant, maar opvallend door zijn gelobd en getand blad, geschikt voor tuinen en als kleine leiboom. Dit jaar reeds begin april in blad.

Literatuur:

Boeijink, 1992. Loofbomen in en buiten het bos
 Boom, 2000. Ned. dendrologie
 Fontaine, 1989. De Linde. Boomspiegel 5
 Franje, 1999. "Natuurlijk bouwen met hout
 Hommel, 2001. Terug naar het Lindenwoud
 Nederlands
 Bosbouw tijdschrift 73-6
 Lewington & Parker, 2000. Eeuwenoude bomen
 Maes & van Vuure, 1989. De Linde in Nederland
 Moens en De Weerd, 2000. Bomen en mensen - Een oeroud relatie

Er is maar één Nationale Bomenbank

Het boomblauwtje is een van de vlinders die je zomaar in je tuin kunt tegenkomen. Maar veel bedreigde soorten vind je alleen nog in natuurgebieden.

De Vlinderstichting geeft adviezen aan terreinbeheerders over vlindervriendelijke maatregelen. Daarbij is uw steun hard nodig. Voor het te laat is!

Voor € 22,- per jaar wordt u donateur en ontvangt u vier maal per jaar het tijdschrift Vlinders. Bel 0317 467346 of kijk op onze website.

Luisoverlast

KRONENMETER

meten van vitaliteit

Bomenbeleid

Groeiplaatsonderzoek

Communicatie

TREKPROEF

meten van standvastheid

Boomeffectrapportage

Verplanten

PICUS

meten van stabiliteit

Planmatig onderhoud

GRONDRADAR

meten van wortelstructuur

Wortelopdruk

...voor meer informatie: www.bomendienst.nl

Infrastructuur, gebouwen, milieu, communications

Bomendienst bewijst uw bomen een dienst

DE JUISTE ZORG VOOR BOMEN

VAN JAARSVELD / VAN SCHERPENZEEL
BOOMTOTAALZORG

Overeind 42, 3998 JB SCHALKWIJK
Telefoon: (030) 601 18 80
Fax: (030) 601 23 66
www.boomtotaalzorg.nl

Arbori-Arnhem Boomverzorging & Advisering
Vredesteinsstraat 4
6665 LG Driel

tel : 026-47 22 718 GSM: 06 - 53 75 26 65

fax : 026-47 23 823

E-mail: arbori-arnhem@hetnet.nl

- boomverzorging
- beheerplanning
- inventarisatie
- onderzoek en advies
- taxaties

Bomenwacht Nederland

BOMEN IN BEELD

Bomenwacht Nederland is een onafhankelijk adviesbureau dat uiteenlopende boomtechnische projecten uitvoert. Veelal in opdracht van (semi-) overheidsinstellingen, bedrijfsleven of particulieren. Flexibiliteit, kundigheid en kwaliteit staan centraal. Bij Bomenwacht Nederland bent u verzekerd van een objectief advies.

Voor meer specifieke informatie, aanvragen van de bedrijfsbrochure of een afspraak kunt u geheel vrijblijvend contact met ons opnemen. Wij zijn u graag van dienst.

UW BOMEN

- Boomtechnisch onderzoek en advies
- Nazorg bij te (ver)planten bomen
- Inventarisatie boombestanden
- Boomwaardebepaling en -taxaties
- Beheerplanning
- Projectbegeleiding

ONZE ZORG

- Onafhankelijk adviesbureau
- Flexibele houding
- Oplossingsgerichte adviseurs
- Objectief advies
- Kwaliteitsrapporten
- Snel ter plaatse

Bomenwacht Nederland B.V.
Nieuwe Tiendweg 18
Postbus 157
2920 AD Krimpen a/d IJssel

T (0180) 59 05 72
F (0180) 59 04 12
E info@bwnl.nl
I www.bwnl.nl

Behoeftte aan een onafhankelijk oordeel?

WIJ GEVEN EEN DESKUNDIGE TWEEDE MENING

- Visuele boomcontrole monumentale bomen
- Boom effectanalyse bij bouw en aanleg
- Beheer- en onderhoudsadvies
- Belangenafweging bij kapaanvraag
- Boombeleidsadvies

T: 030-2303510/F.: 030-2310331
info@bomenstichting.nl
www.bomenstichting.nl

Bomenkennis

Boomsorten-cursussen en studiedag herkenning, eigenschappen, groeiplateisen en toepassing, met excursies.

- Beheer van monumentale beplantingen 24 april
 - Bomen in stedelijke beplantingen 10+11 juni
 - Inheemse bomen en struiken 13+14 juni
- Bomenkennis-Cursussen www.bomenkennis.nl
Leo Goudzwaard 06-11095105 info@bomenkennis.nl
Duistereweg 18 3911 AK Rhenen tel 0317-612482

Afdeling boomverzorging

- snoeien van bomen d.m.v. klimtechnieken en met inzet van 2 eigen hoogwerkers.
- standplaatsverbeteringen d.m.v. aanbrengen bomenzand en beluchtingen/bemestingen onder hoge druk.
- onderzoek en rapportages
- leveranties bomenzand
- boomverplantingen met newmanframe

**VAN HELVOIRT
GROENPROJECTEN BV**

• oisterwijksebaan 8A • 5056 RD berkel-enschot • tel.:013- 540 82 00 • fax: 013 - 5408201

DE DROOM VAN ELKE BOOM

IMPULSHAMER

BELU-systeem

BOOMBEMESTING

ANTIWORTELFOLIE

ITS LEVERT

BOOMONDERZOEKSAPPARATUUR

- Impulshamer
- Resistograaf
- Fractometer
- Aanwasboor
- Penetrograaf
- Zuurstofmeter

STANDPLAATSIINRICHTING

- BELUchtingssystemen ©
- VENTilatiesystemen ©
- Airea tube ©
- WALU roosters
- Kroonverankering

STANDPLAATSVERBETERING

- Hokan
- Algihum
- Dendrovorm ©
- Dendromix ©

ANTIWORTELFOLIE DENDRO R.B. ©

- als wortelscherm bij:
- Verhardingen
- Kabel- en leidingsystemen

International Tree Service BV

Bezoek ook onze website: www.poelbosbouw.nl

ITS - International Tree Service bv
Amersfoortseweg 205
3888 NM Nieuw Milligen
(Apeldoorn)

Telefoon: 0577-456561
Fax: 0577-456532
GSM: 06-53491303
E-mail: its@poelbosbouw.nl

Lezer schrijft

De stukjes in Rijk en Groen in het vorige nummer van Mevrouw van Elsland verwoorden precies de ambivalente houding van de meeste westerlingen ten opzichte van natuur. Omdat die overal controle over willen hebben, hoort natuur daar ook bij. Groen mag, maar dan wel binnen de perken (eufemisme) zoals de mens het wil in zijn versteende leefomgeving. Zelf laat ik het liefst alles groeien en bloeien in een buurt, waar iedereen ijverig tuiniert met veel machinaal geweld, waarbij kapitalen worden gespenderd aan tuincentra, want tevreden is men nooit, voortdurend moet alles op de schop. Zelfs bladeren vegen met een gewone bezem is er haast niet meer bij, daar zijn bladblazers voor. Ons rustieke mini-oerwoud wordt dus bevolkt door allerlei soorten vogels, die er asiel zoeken. Ook de miertjes, piertjes e.a. diertjes mogen er hun gang gaan en blijven leven. Gelukkig is er aan de overkant een kerkhof met veel groen en bomen, en zijn zes honderdjarige beuken beschermd, een kleine oase dus.

Jammer dat veel mensen zo ver van hun natuur verwijderd zijn, dat ze een 'slordig' bos niet meer kunnen verdragen. Men wil toch wel graag groen om zich heen, maar dat mag niet de eigen, natuurlijke gang gaan. Hopelijk wordt de natuurtuin dus flink gepromoot, zodat allerlei dieren ook dáár terecht kunnen. Maar of de tuincentra daaraan mee willen werken?

Veel succes met uw belangrijke werk.

*W.Heefer-v.d.Molengraft,
Berkel-Enschot*

Mystiek Engeland

In april reisde ik met een groep van zeven mensen naar Kent om onder leiding van Jeroen Heindijk hele oude bomen, steencirkels en kerkjes te bezoeken. Het werd een indrukwekkende ervaring, omdat dergelijke 'krachtplekken' niemand onberoerd laten, als mens en als groep. We zagen Taxussen en eiken van vele eeuwen, soms zelfs enkele duizenden jaren oud. Ze waren hol en ook verder letterlijk aangetast door de tand des tijds, maar springlevend. We wandelden bij volle maan in een oerbos, zagen vossen en dassen, picknickten onder een reusachtige eik, de Fredville oak (foto's hiernaast) en sliepen in een comfortabel klooster. Ik kan deze bijzondere excursie aanraden aan iedereen die openstaat voor spirituele ervaringen. De reis wordt herhaald in juni, juli en september.

Marjan van Elsland

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Jeroen Heindijk 030-6957748; groen@bostochten.nl; www.bostochten.nl

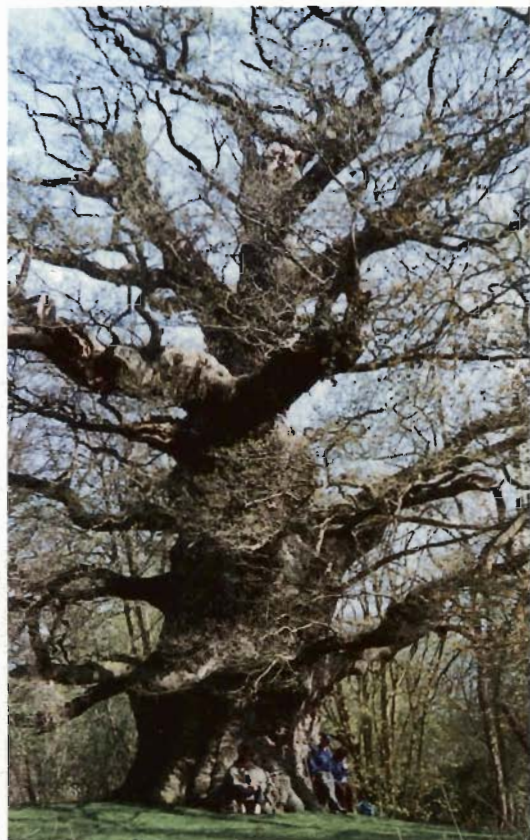

foto: Marjan van Elsland

Het ideale terras?

Dit beeld doet verlangen naar vakantie. Deze plataan, waarvan de terraseigenaar meldde dat hij duizend jaar is, overschaduwde een terrasje in Ano Viános op het Griekse Kreta. Een prachtige boom in het centrum van dit kleine dorpje aan de zuidkant van het eiland. Het is er zo smal dat al het doorgaande verkeer zowat over de voeten van de terrasbezoekers rijdt.

Hartje zomer stroomt het water volop uit een waterbak die wordt gevoed door een beekje uit de omringende heuvels. De plataan profiteert ervan. De boom is knoestig en oud, maar de jonge scheuten verraden een enorme vitaliteit.

Frank Moens

foto: Frank Moens

Jaarverslag 2002

Voor belangstellenden is het jaarverslag van de Bomenstichting kosteloos op te vragen.

Bel naar 030-2303510 of stuur een e-mail naar info@bomenstichting.nl

Verkiezing 'Beste BomenIdee 2003'

Het bomenbeleid van gemeenten kan zeker nog verbeterd worden, evenals het beheer. In het algemeen kunnen we dat zonder meer stellen, want er komen bijna dagelijks telefoontjes binnen bij de Bomenstichting waarin 'de gemeente' voor de bomen geen fraaie rol speelt. Maar er bestaan gelukkig ook gemeenten die het wel goed doen. Om andere gemeenten op het spoor van een betere omgang met bomen te zetten organiseren we ook dit jaar weer een verkiezing van het 'Beste BomenIdee'.

Iedereen kan een gemeente nomineren voor de prijs 'Beste BomenIdee 2003'. Nieuw beleid, initiatieven die de betrokkenheid van bewoners bij bomen stimuleren, innovaties in bomenbeheer; alles

foto: San van der Molen

Trotse boomplanters van het winnende Enschede. Kinderen van basisschool het Zeggelt hielpen wethouder Le Loux

(rechts achter) en Herman Schotanus, voorzitter van de Bomenstichting (links van Le Loux) met het planten. De boom werd geschonken door het Bomen centrum in Baarn.

wat het leven of de kansen van bomen verbetert komt in aanmerking. Het winnende idee wordt beloond met het planten van een toekomstboom in de betreffende gemeente en uiteraard de nodige publiciteit.

Bomenideeën

Heeft uw gemeente bijvoorbeeld een bijzondere manier om netjes met de bomen om te gaan als er kabels of leidingen de grond in gaan, of wordt een bouwplan op een creatieve manier aangepast om bomen te sparen? Wellicht is er iets vastgelegd om belangrijke bomen veilig te stellen, of is er een bijzonder educatief project rond de bomen van uw gemeente. De gemeente Enschede kreeg in 2002 de prijs voor 'Het 'Beste BoomIdee'. Deze gemeente nam in zijn bestemmingsplannen de belangrijke bomen op met een beschermde zone van 2 meter buiten de toekomstige kroonprojectie. Dit garandeert dat zo'n boom de ruimte krijgt om daadwerkelijk zijn volle omvang te bereiken, en dat hij ook als monumentale boom goede groeiomstandigheden heeft op die plek.

Voorwaarden

Iedereen mag een gemeente nomineren voor het 'Beste BomenIdee', ook medewerkers van gemeenten of personen die betrokken zijn bij het idee.

Voorwaarde is wel dat het een gemeentelijk initiatief betreft. Bovendien dient het idee of initiatief daadwerkelijk uitgevoerd te zijn. Dus ideeën die in de politiek spelen, maar nog niet in uitvoering zijn, doen niet mee.

Uw 'Beste BomenIdee' moet uiterlijk 1 september binnen zijn bij de Bomenstichting. Stuur indien mogelijk foto's of andere documentatie mee.

Verkiezing

De ingestuurde ideeën worden met elkaar vergeleken en zonodig kritisch tegen het licht gehouden. In de tweede helft van september kiest een jury het beste initiatief. De prijswinnaar maken we in oktober bekend tijdens het landelijk congres van de Vereniging STADSWERK Nederland. De prijs, een mooie boom op een plek waar hij oud kan worden, wordt op een later moment feestelijk geplant.

San van der Molen

Duiveltjesiep gestekt

Utrecht - De duiveltjes-iep (*Ulmus glabra* 'Cornuta') is een zeldzaamheid in ons land. De oudste en dikste boom van deze variëteit staat achter het Centraal Museum. De boom herbergt al jaren een agressieve, houtrotveroorzakende schimmelaantasting. De gemeente nam het initiatief de soort te behouden en zorgde ervoor dat er begin april takken werden afgesneden. Nu wordt met verschillende methoden, zoals stekken en enten, geprobeerd deze takken te laten voortleven. Op 1 april oogstte Helène van der Poel, directeur van de Bomenstichting samen met wethouder Jan van Zaanen de eerste takken.

Muizen vreten aandelen op

Stadskanaal - Een muizenplaag heeft ervoor gezorgd dat een jonge aanplant van Acacia's verloren is gegaan. De boompjes waren aangeplant als groenbelegging. De aandelen die daarvoor waren afgegeven zijn plotseling aanzienlijk minder waard geworden. Daarmee houdt deze aandelenmarkt gelijke tred met andere branches. Geen falende accountants, tegenvallende bedrijfsovernames of -resultaten liggen ten grondslag aan de waardevermindering, maar ouderwets: muizen.

Haagbeuk herplant

Utrecht - Vorig jaar viel na een flinke regenbui de grootste haagbeuk (*Carpinus betulus*) van ons land om. De verzwakte stam kon de vrucht niet meer aan en brak bij de voet af. De boom stond in het Hoogelandse Park, naast het kantoor waar vroeger Staatsbosbeheer was gevestigd. Bartels Advocaten, een van de huidige bedrijven in het kantoorpand, nam samen met de Bomenstichting het initiatief een nieuwe boom te planten en deze aan de gemeente Utrecht te schenken. Tijdens de Boomfeestdag op 26 maart werd de boom geplant en op 3 juni, toen de boom inmiddels vol in blad stond, werd tijdens de bedrijfsdag van Bartels op een voorspoedige groei van de haagbeuk getoost.

Inzenden

Stuur uw nominatie voor het 'Beste BomenIdee 2003' vóór 1 september naar:

De Bomenstichting
Oudegracht 201bis
3511 NG Utrecht
of per e-mail:
bomenidee@bomenstichting.nl

Massale hommelsesterfte onder linden

Hoe komt het toch dat men ieder jaar aan het eind van de zomer honderden dode en stervende insecten onder linden kan aantreffen? Het zijn vooral hommels die het loodje leggen. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat deze dieren in die periode te weinig eten kunnen verzamelen, zodat ze van honger dood gaan. Honingbijen hebben hier minder last van. De wetenschapswinkel Biologie in Groningen heeft nu een onderzoek verricht om na te gaan welke verschillen er zijn tussen honingbijen en hommels, die dit verschijnsel zouden kunnen verklaren.

Een belangrijk verschil blijkt te zijn dat honingbijen veel efficiënter eten kunnen verzamelen. Honingbijen kunnen onderling veel exacter informatie over goede voedselbronnen uitwisselen, en ze blijken ook bij bomen van hetzelfde type hun soortgenoten te kunnen sturen naar de bomen met de meeste nectar. Hommels kunnen dat niet, en bezoeken dus ook bloemen die (bijna) geen nectar leveren.

Een ander verschil is dat hommels bij een lagere buitentemperatuur blijven vliegen dan honingbijen, waardoor ze meer energie moeten steken in het opwarmen van hun vliegspieren. Omdat ze in die periode van het jaar de concurrentie om het voedsel slecht aan kunnen, en dus een energietekort hebben, lukt het opwarmen van de spieren dan niet meer. Ze kunnen dus niet meer wegvliegen om elders voedsel te halen, en vallen uiteindelijk dood uit de boom. Het rapport geeft nog enkele tips om hommels te ondersteunen. De suggesties zijn vooral gericht op speciale aanplant van bomen en planten.

Het verslag van het onderzoek: "Massale hommelsesterfte onder lindes; giftige nectar of hongerdood door voedselconcurrentie" door Willemien Kleefman is verkrijgbaar bij de Wetenschapswinkel Biologie Groningen.
www.rug.nl/wetenschapswinkels

Maartje Nelemans

Grote belangstelling voor Almeerse bomen

Eind vorig jaar verscheen een leuk boekje getiteld: 'Boomverhalen. Een kleine geschiedenis van Almere', met daarin een mooie presentatie en veel wetenswaardigheden over het in feite nog piepjonge bomenbestand van de grootste stad van Flevoland. De initiatiefnemer en uitgever was het 'Genootschap Het Levende Huis'. In het genootschap zitten mensen waarvan sommigen al bijna vanaf het begin in Almere wonen en werken en de stad van nabij hebben zien groeien.

Op deze rijke kleigrond schieten veel boomsoorten als een raket uit de grond en je mag concluderen dat veel bomen ouder ogen dan de hooguit twintig jaar die ze in werkelijkheid zijn. Ook valt uit het boekje te halen dat in Almere bomen 'in' zijn. De afgelopen decennia zijn tal van boomplantacties gevoerd die door de bewoners zeer werden gewaardeerd.

Vorig jaar maakte de gemeente in het kader van het Beste BomenIdee 2002 nog melding van het planten van 150 bomen naar aanleiding van het bereiken van de 150.000ste inwoner. Op dertig locaties werden bomen geplant en van een speciale plaquette voorzien. Dat bomen in de belangstelling staan blijkt ook wel uit het feit dat de eerste druk van 'Boomverhalen' in een oplage van 7000 stuks binnen enkele weken was uitverkocht. Jammer voor andere liefhebbers. Maar niet getreurd, want op de site www.bomen-almere.nl is de presentatie nog overzichtelijker en uitgebreider te bekijken dan in het boekje.

Frank Moens

Internationaal Houtkunstevenement op Landgoed Schovenhorst

Maori's uit Nieuw Zeeland, Haida indianen uit Canada en Europese meestersnijders ontmoeten elkaar deze zomer tijdens de manifestatie 'Boom in beeld' op landgoed en arboretum Schovenhorst. In de bomentuinen van het landgoed werken ze ter plekke aan hun beelden en vertellen u over kunst en cultuur uit hun land. Zo wandelt u van de Totempaal, waar de Haida indianen met vereende krachten aan werken naar heilige beelden uit Italië.

De bomen in het arboretum zijn gerangschikt naar de continenten van hun herkomst. Te midden van dit fraaie decor zijn de beelden en houtsnijwerken tentoongesteld. Liefhebbers kunnen deelnemen aan houtsnijworkshops en er is een aantrekkelijk programma speciaal voor de jeugd.

Canadese Haida indianen zetten een totempaal op

Internationaal Houtkunstfestival 'Boom in Beeld'

12 juli tot en met 3 augustus
Arboretum Schovenhorst
Garderenseweg 93 in Putten.

Het festival is dagelijks, met uitzondering van de maandagen en de dinsdagen, geopend van circa 11.00 - 19.00 uur.
Vanaf 5 t/m 31 augustus zijn de beelden en objecten nog te bezichtigen.
Voor inlichtingen: www.schovenhorst.nl
of bellen: 0341-351207

Boeken

Stadsbomen Vademecum deel 3a

Boomcontrole en onderzoek

Auteur: Gerrit-Jan van Prooijen

Uitgever: IPC De Groene

Ruimte, Arnhem, 2002

ISBN 90-74481-17-5

Prijs: € 30,20

Stadsbomen Vademecum deel 3a ververst de inhoud van een aantal hoofdstukken van het oudere Stadsbomen Vademecum deel 3. Boomverzorgers en -beheerders krijgen in dit deel de actuele stand van zaken voorgeschoteld wat betreft zorgplicht, visuele boombeoordeling en onderzoek aan bomen en standplaats.

Het eerste dat opvalt is de goede leesbaarheid. Heel beknopt wordt ingegaan op de zorgplicht waaraan boombeheerders moeten voldoen, waarbij meteen wordt verwezen naar literatuur die gedetailleerd op deze materie ingaat. Daarna worden verschillende visuele boombeoordelingsmethoden uiteengezet. Deze methoden vullen elkaar goed aan: combineren is het devies.

Van de diverse - meer specialistische - onderzoeksmethoden worden de principes in het kort toegelicht. Vervolgens besteden de schrijvers aandacht aan het definiëren van wat wordt onderzocht en de manier waarop de beschikbare methoden in staat zijn de gezochte antwoorden te leveren. Sterke en zwakke punten worden netjes op een rij gezet. Gelukkig worden er geen pogingen ondernomen een soort handleiding voor de inzet van meetapparatuur te leveren: men beperkt zich strikt tot hun toepasbaarheid.

Ter completering gaat het boekje in op de mogelijke oorzaken van conditieverlies en structurele verzwakking van bomen. Wat mij betreft had men hier wat meer diepgang kunnen nastreven, maar aanvullende informatie met betrekking tot de behandelde onderwerpen is te vinden in de relevante hoofdstukken in de delen 1 en 2 van

het Stadsbomen Vademecum. De schrijvers verwijzen hier ook naar.

Een sterk punt van dit boekje is de opsomming van de noodzakelijke onderdelen van een (onderzoeks)rapportage. Een boomverzorgster die probleemstelling, onderzoeksmethode, resultaten, interpretatie, conclusie én advies goed weet te verwoorden, hoeft alleen nog maar over de juiste dosis vakkennis te beschikken om goed te kunnen rapporteren.

Tijdens het lezen kreeg ik wel een ontevreden gevoel dat het boek niet wegneemt. Deze ontevredenheid is symbolisch voor de vele onzekerheden waarmee een boomverzorgster moet leren omgaan: onze kennis van bomen vertoont nog (te) veel hiaten.

Met dit boek als leidraad is de boombeheerder beter in staat de juiste middelen in te (laten) zetten bij het beheer van zijn bomen en verkrijgt hij of zij de kritische blik die noodzakelijk is om met en aan bomen te werken. Wie zich verder wil specialiseren raadpleegt de literatuurlijst achterin en breidt zijn bibliotheek uit. En wie echt veel over bomen, hun conditie en boomveiligheid wil leren gaat naar buiten en ...

Erik R.P. Platje

Van den Berk over Bomen

Uitgeverij:

Van den Berk Boomkwekerijen

Donderdonk 4, 5492 VJ Sint-

Oedenrode

Tel. 0413-480480

ISBN 90-807408-1-0

Prijs: € 85,- (excl. verzendkosten)

'Van den Berk over Bomen' is een toepasselijke titel voor een boek van het boomkwekersbedrijf Van den Berk uit Sint-Oedenrode, een bedrijf dat veel ervaring heeft met het kweken van grote bomen. Het is niet zomaar een boek dat je even mee naar buiten neemt: Het is wel een boek dat onder handbereik van iedere ontwerper of beplantingsadviseur moet liggen. Het

is bovenal een naslagwerk of zo u wilt, een bomenbijbel voor iedere liefhebber van het sortiment. De opzet van 'Van den Berk over Bomen' is niet uniek, maar het boek is wel uniek te noemen vanwege de uitvoering (bijna 900 bladzijden) en de volledigheid.

Het boek geeft allereerst een beschrijving van de geschiedenis van het bedrijf, een korte blik in de keuken en wat voorbeelden van de bestemming van het uiteindelijke product. Daarna volgt in alfabetische volgorde het sortiment loofbomen en apart de coniferen. Elk geslacht begint met een algemene omschrijving, waarna de afzonderlijke soorten en cultivars worden besproken. In totaal komen 835 soorten aan bod. Korte teksten geven een goede uitleg van de voornaamste kenmerken en eigenschappen in het gebruik. Het besproken sortiment is voorzien van uitstekende foto's en veel detailbeelden. Een goede aanvulling op andere literatuur is bijvoorbeeld de vermelding van de winterhardheid van soorten en de onderbouwing daarvan. Bij regelmatig gebruik verschaffen de pictogrammen bij elke besproken soort snel inzicht in de eigenschappen en de gebruikswaarde. Voor wie dat niet beheerst zijn uitklapbare legenda's een handig hulpmiddel.

Minder handig is het totaaloverzicht in tabelvorm van alle besproken soorten. Door de veelheid aan informatie is het niet overzichtelijk en raak je het spoor snel bijster. Dit onderdeel had zich bij uitstek geleend om het in een digitale kaartenbak onder te brengen en de computer het zoekwerk te laten verrichten. Dat had natuurlijk ook met de volledige inhoud van dit boek gekund, maar het is toch duidelijk anders om eens even te bladeren in een cd-rom dan om hier en daar wat te lezen in een boek.

Een struikelblok voor de aanschaf vormt wellicht de prijs. Toch moet dit voor de professionele gebruiker of de doorgewinterde liefhebber geen belemmering zijn. Kijk voor een globaal overzicht ook even op de website: www.bomenboek.com.

Bestellen via de site is mogelijk.

Hans van Selm/Frank Moens

De broekriem aanhalen?

Aandelenkoersen gedecimeerd, oplopen de werkloosheid, grote bezuinigingen bij de overheid, natuur van de politieke agenda verdwenen. Het zijn bijna onmogelijke omstandigheden om de koers van groei en verbreding vast te houden die de Bomenstichting heeft ingezet. Het is echter noodzakelijk en we zien de toekomst nog steeds optimistisch tegemoet. Hierover straks meer.

In 2002 zijn de medewerkers en het bestuur bij elkaar gaan zitten om de prioriteiten voor de toekomst te bepalen. Dit heeft geresulteerd in een beleidsplan voor de komende drie jaar. Het zal u niet verbazen dat daarin de noodzaak om het draagvlak te verbreden een belangrijk aandachtspunt is. Vanuit onze trouwe basis van donateurs en beheerderabonnees proberen we met onze boodschap een grotere doelgroep te bereiken. Een breder publiek overtuigen van het belang van bomen door het inzetten van diverse media, door het uitbrengen van eigen publicaties en door meer 'buiten' aanwe-

zig te zijn. Het mes snijdt aan twee kanten. De aandacht voor bomen neemt toe in de samenleving en daarmee hebben we een basis om nieuwe donateurs te werven. Meer donateurs verstevigen onze financiële basis, maar misschien nog wel belangrijker is dat we daarmee een breder maatschappelijk draagvlak hebben. Onderdeel hiervan is dat we bij de lokale overheden ons geluid bij meer partijen laten horen. Behalve op de groenafdelingen richten we onze pijlen nu ook op de afdelingen die te maken hebben met ruimtelijke ordening, welzijn en gezondheid. Ook bij deze afdelingen willen we bereiken dat zij positief staan tegenover groen en bomen in het bijzonder. Dat zij de noodzaak van bomen in de directe leefomgeving inzien en dat zij vanuit hun optiek een positieve bijdrage gaan leveren aan het beschermen van bomen. Hiervoor zullen wij argumenten en hulpmiddelen aanreiken. Daarnaast gaan we meer dan in het verleden de lokale overheden en andere boombeheerders onder-

steunen bij de implementatie van nieuw boombeschermingsbeleid. Door het geven van adviezen of door middel van workshops willen we de kans op het doorvoeren van verbeteringen vergroten. Kort samengevat. We hebben er vertrouwen in ondanks de geschetste problemen aan het begin. Ten eerste omdat we gewend zijn ieder dubbeltje om te draaien omdat we zeker niet te ruim in onze jas zitten. Waar andere organisaties nog moeten bijstellen en afslanken, zijn wij er al klaar voor. Wij hoeven de broekriem niet aan te halen. Daarnaast zijn wij ervan overtuigd dat goede plannen ook in tijden van economische recessie kunnen worden uitgevoerd. Het gaat wat moeilijker, maar dat is ook de uitdaging. Kortom, we laten de bomen in Nederland niet in de steek.

Helène van der Poel
directeur

colofon

28e jaargang, nummer 2, zomer 2003
ISSN 0166-784 X

Verschijnt 4 X per jaar, oplage: 4500 stuks

Redactie:

Marjan van Elsland, Douwe van der Heij,
Maartje Nelemans, Erik Platje, Aart de Veer

Eindredactie:

Florentine van Eeghen

Hoofdreductie, vormgeving en advertenties:

Frank Moens

Redactieadres:

Bomenstichting,

Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht
tel (030) 230 35 10, fax (030) 231 03 31

fmoens@bomenstichting.nl

www.bomenstichting.nl

postbank 2108755

Druk:

Van den Berg's Drukkerij - Maarn
Gedrukt op Reviva offset 100 grams.

Overname van artikelen en berichten na
overleg met de redactie.

Donateur wordt u voor:

€ 20,- per jaar, 65+ € 17,50 per jaar.

Bomenvriend voor het leven € 500,-.

Bestuur van de Bomenstichting

ir. H.R.F. Schotanus (voorzitter)

ir. W.J.M. Langeveld (secretaris)

drs. S.E.C.O. Goertz (penningmeester)

ing. T.H. Bakker

C.J.M. Denneman

M. de Winter

Beschermvrouwe:

Hare Majesteit de Koningin

20 t/m 22 juni

Open dagen Amsterdamse Grachtentuinen

Dit jaarlijks terugkerend evenement stelt bezoekers in staat een kijkje te nemen in de tuinen achter de prachtige gevels van de panden aan de Keizergracht, Prinsengracht en Herengracht.

Ongeveer 20 twintig tuinen zijn opengesteld. Een passe-partout is verkrijgbaar bij onder andere museum Van Loon, Keizersgracht 672.

De tuinen zijn gedurende de drie dagen open van 10.00 - 17.00 uur.

Inlichtingen: 020-3203660 of

www.amsterdamsegrachtentuin.nl

t/m 14 september

Armando 'De bomen dus'

In het Armandomuseum in Amersfoort is een speciale tentoonstelling gewijd aan de bijzondere betekenis die bomen in het leven van de mens hebben. Armando baseert zijn werk op zijn persoonlijke ervaring tijdens de Tweede Wereldoorlog. In deze tentoonstelling geven schilderijen, foto's en andere zaken een boeiend beeld van de boom in het werk van de vroegere Amersfoortse kunstenaar.

Naast deze tentoonstelling is er uiteraard

Agenda

meer werk van Armando te bezichtigen, samengevat onder de titel: Terugkeer van de kleur, Armando: nieuwe werken. Armandomuseum, Langegracht 36, Amersfoort

Inlichtingen: 033-4614088

www.armando.museum@worldonline.nl

14 september

Plantenkennis voor amateurs en vakmensen

Studiedag in Arboretum Trompenburg over naamgeving van houtige gewassen, vaste planten en knol- en bolgewassen. Vakmensen uit de plantenwereld geven aanschouwelijk onderwijs.

Het programma kunt u vinden op de website: www.trompenburg.nl of in het entreegebouw van het arboretum.

Voor kinderen is er een speciaal programma. De lezingen en workshops beginnen om 10.30 uur.

Inlichtingen en reserveren:

010-2330166

Rijp & Groen

Workshop Michael Schlag: een opluchting
Dit voorjaar volgde ik een workshop 'Mycologie en Boombeoordeling' van Michael Schlag, omdat een eerdere lezing van hem me enthousiast had gemaakt over zijn visie op boomveiligheid. Hij kijkt als bioloog naar bomen en parasitaire schimmels en doet op basis van boomsoort, schimmelsoort én zichtbare reacties van de boom uitspraken over de veiligheid van de boom. Na afloop van de workshop was ik helemaal tevreden, vooral door een uitspraak van een medecursist, een gemeentelijke boombeheerder, die zei: "Als ik dit zo hoor, dan lijkt het erop dat we de afgelopen jaren teveel bomen hebben omgezaagd." Volgens mij had hij helemaal gelijk en al is het eeuwig zonde van al die onnodig verdwenen bomen: nu weten we dus beter!

Boomveiligheidscontroles worden in Nederland al een aantal jaren uitgevoerd volgens de 'methode Matteck' en/of de 'methode Wessolly'. Beide methoden hebben hun nut al ruimschoots bewezen, als ze tenminste worden uitgevoerd door *geschoolde* en *ervaren* mensen. Ze zijn echter (teveel) alleen gebaseerd op mechanica, scheren alle boomaantastingen (teveel) over één kam en kijken (te) weinig naar de reacties van de boom zelf. Daardoor zijn in het verleden veel bomen in het kader van de zorgplicht afgekeurd, terwijl ze na het omzagen vaak helemaal niet zo slecht bleken te zijn.

Een zwavelzwam doet nu eenmaal iets anders met een inlandse eik dan met een Amerikaanse eik. Een reuzenzwamaantasting heeft een heel andere uitwerking op een beuk dan honingzwam. Ook maakt het enorm veel verschil of een boom een holte omringt met reactiehout of er helemaal niets mee doet. Michael Schlag kijkt daarnaar en kan daardoor genuanceerde uitspraken doen over de toekomst van de boom. In de praktijk van het boombeheer is heel vaak het gevolg, dat bomen langer mogen blijven staan. Dus zijn we bij de Bomenstichting blij met Michael Schlag.

Hoog opsnoeien

Tijdens lezingen krijg ik steevast de vraag, waarom de bomen langs wegen en straten toch zo lelijk hoog worden opgesnoeid. Lange kale stammen, grote snoeiwonden en een naar verhouding veel te kleine kroon. Is dat nou nodig? En moet het echt

op die manier?

Ja, jammer genoeg is dat nodig om een veilige doorgang voor het verkeer te garanderen. Vrachtauto's van 4 meter hoog moeten onder de kroon door kunnen rijden zonder beschadigd te worden door laaghangende takken. Dat betekent in de praktijk dat de stam tot 7 meter hoogte takvrij moet worden gemaakt, want vanaf die hoogte zullen de takken bij het groeien toch weer uitzakken naar bijvoorbeeld 5 meter. Het is dus wel nodig, maar bij een iets intensiever snoei beleid zou het resultaat niet zo lelijk zijn. Als de bomen iedere twee jaar een stukje worden opgekroond gaat het geleidelijker, ontstaan er kleinere wonden en blijft de verhouding tussen stam en kroon evenwichtiger.

Armoe

Een blij stukje in het Edese Sufferdje: 'Project Julianapark Ede'. Op het terrein van het oude Julianaziekenhuis komen appartementen. Het ziekenhuis paste heel mooi bij de oude Stationsweg, waar veel monumentale bomen en gebouwen de sfeer bepalen. Rondom stonden prachtige oude beuken en veel andere bomen en struiken. Het parkterrein was aangekleed met Liquidambars, die in de herfst hun adembenevende kleuren toonden aan bezoekers en passanten. Nu komen er dus appartementen. De makelaar kraait in de krant: "Een bezoek aan de locatie is dé manier om een juiste indruk te krijgen van de schitterende, met groen omzoomde, parkachtige omgeving." Hij zegt het goed: de omgeving is nog wel parkachtig, maar op het enorme terrein zelf staan alleen aan de voorkant nog vijf verweesde beuken. De rest is weg, het is één enorme, kale vlakte. Hoezo 'park'? Wat een armoe.

Marjan van Ehlend

